CONSIDÉRATION SUR LA PROVENANCE DE LA VARIANTE MORPHOLOGIQUE *PICERE* (PICIOARE)

(Résumé)

L'auteur avance une proposition étymologique concernant la creation de la variante dialectale *picere* (picioare) répandue en Munténie, utilisant des arguments fournis par les texts dialectaux les plus récentes de la zone.

Cuvinte-cheie: *picere*, fuiere, fluiér, fluiór, fluioáre.

Mots-clé: picére, fuiére, fluiér, fluiór, fluioáre.

Institutul de Lingvistică al Academiei Române
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti"
Bucureşti, Calea 13 Septembrie nr. 13

Anca Mihaela Sapovici

GENEALOGIA UNEI FAMILII LEXICALE *DE SOI*

Cercetând istoria adjectivului *soios*, avem surpriza să constatăm că sensul cu care este utilizat astăzi este cu totul diferit față de accepțiunea mai veche a acestui cuvânt în limba română. Astfel, într-una dintre scrisorile adresate de I. Ghica lui V. Alecsandri, întâlnim o stranie asociere de sensuri: „[…] dar am cunoscut pe vestitul Kirkireu **de soioasă memorie**, care crescuse pe banul Manolache Băleanu şi l-a dădăcit până la moarte"[1]. Că nu este vorba despre o greşeală, ne confirmă faptul că, într-o scrisoare datată doi ani mai târziu, întâlnim acelaşi adjectiv, tot cu un sens conotat pozitiv: „Acel straniu echipaj purta un fel de boier cu ceacşiri şi cizme roşii, cu o giubea **soioasă** îmblănită cu nafé […]; degetele boierului erau pline de inele de rubin, de smarald şi de diamant"[2].

Semantica vexează, în acest caz, logica vorbitorului contemporan de limbă română, care este obişnuit să asocieze cuvântului *soios* conotații dintre cele mai negative. Conform DLR, adjectivul *soios* are astăzi un sens peiorativ, fiind marcat stilistic: „(Despre obiecte sau despre ființe) Acoperit, plin de murdărie, de pete etc.; jegos, mânjit, murdar, neîngrijit, nespălat, pătat, răpănos, slinos […]"[3].

[1] *Dascăli greci şi dascăli români* (22 octombrie 1882), în *Opere*, ediție îngrijită, studio introductive, note şi comentarii, glosar, bibliografie de I. Roman, vol. I, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1967, p. 254.
[2] *Băltărețu* (15 august 1884), în *Opere*, ed. cit., vol. I, p. 350.
[3] DLR, s.v. „soios".

BDD-A20033 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:53:41 UTC)

Că sensul cu care foloseşte acest adjectiv nu este o inovaţie a autorului nostru, ne-o dovedeşte DDRF[4], care citează, pentru ilustrare, un context din revista „Convorbiri literare". Autorul, Chibici-Revneanu a publicat acest fragment, intitulat *Din viaţa mea de voluntar (1877-1878)*, în anul 1883. Fragmentul dezambiguizează înţelesul, nelăsând nicio îndoială asupra faptului că sensul este acelaşi cu cel folosit de Ion Ghica în scrisorile sale: „Cu această ocasiune îmi povesti el despre o capcană mai **soioasă** decât cea închipuită de mine, cum, adică, […] câteva escadroane de roşiori, după o luptă înfierbântată cu un număr covârşitor de infanterie turcească […], au fost nevoite să se retragă printr-un câmp de porumb […]"[5].

Reflexe ale sensului pozitiv al acestui adjectiv se regăsesc în terminologia agrozootehnică. DER[6] menţionează adjectivul *soios* cu sensul folosit exclusiv cu referire la originea nobilă a unui animal, ca făcând parte din familia lexicală a verbului *soí*, „a încrucişa, a îmbunătăţi rasa". Şi DLR înregistrează două cuvinte din aceeaşi familie lexicală, cu sensul menţionat de Ciorănescu. Este vorba despre verbul *soí*, şi substantivul verbal *soít*. *Soí*, verb tranzitiv al cărui complement desemnează obligatoriu un referent din regnul animal, are sensul de „a împerechea cu animale de rasă superioară pentru a da un soi mai bun; p. ext. a înnobila prin împerechere cu animale de soi mai bun"[7].

Etimonul acestei familii lexicale este, fără îndoială, substantivul de origine turcă *soy*, unul dintre cuvintele împrumutate în secolul al XVII-lea, intrate în limba comună şi păstrate până în zilele noastre[8]. Este posibil ca acest substantiv să fi intrat în limba română prin intermediul limbii greceşti, aşa cum sugerează şi DLR, notând, în ce priveşte etimologia acestui cuvânt: „Din tc. *soy*, ngr. *σόι*". Această etimologie intermediară poate fi presupusă, de altfel, în cazul mai multor cuvinte de origine turcească precum *anason*, *geantă*, *iasomie*, *sârmă* etc. Argumentele ce susţin această teorie privesc nu numai faptul că majoritatea turcismelor şi fanariotismelor au intrat în limba română prin intermediul limbii vorbite, data împrumutării lor neputând fi, prin urmare, stabilită decât cu aproximaţie. Pe de altă parte, nu trebuie să pierdem din vedere faptul că influenţa exercitată de limba greacă asupra limbii române a fost mai semnificativă, prin ponderea elementului etnic grecesc stabilit în ţările române în perioada prefanariotă şi fanariotă, dar şi prin locul şi importanţa desemnate limbilor turcă şi greacă în mediul socio-cultural românesc al epocilor amintite. După cum nota Iosif Moesiodax, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, limba turcă rămânea „limba stăpânilor", în vreme ce limba greacă era socotită „limba pe care o folosim azi şi cu ajutorul căreia, la timpul potrivit, unii se

[4] DDRF, s.v. „soios".

[5] Al. Chibici-Revneanu, *Din viaţa mea de voluntar (1877-1878)*, „Convorbiri literare", XVII, nr. 2, 1883, p. 71.

[6] DER, s.v. *soios*.

[7] DLR, s.v. „soí".

[8] ILRL, p. 409.

BDD-A20033 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:53:41 UTC)

vor exprima în public, alții vor da sentințe la tribunal, alții își vor exprima nevoile şi ideile în fața concetățenilor”[9].

Cu toate că în greaca contemporană poate fi regăsit cuvântul *σοικός* (adjectiv derivat de la substantivul *σόι*), însă exclusiv în contexte care implică registrul oral al limbii, relaționarea lui (deşi relativ facilă) cu adjectivul *soios*, cu sensul în care acesta este folosit de Ghica şi Chibici-Revneanu, nu poate fi probată. De altfel, *σοικός* nu este înregistrat de nici unul dintre dicționarele de limbă greacă pe care le-am consultat[10]. Adjectivul *soios*, cu sensul în care este folosit în secolul al XIX-lea, acela de „obiect, lucru de soi, de calitate”, pare a fi o creație lexicală formată prin derivare cu sufix, pe teren românesc. Această premisă este susținută şi prin observația referitoare la faptul că sufixul *–os* este specific formării adjectivelor de la substantive[11]. Vechimea acestei ramuri a familiei lexicale a lexemului *soi* nu pare a depăşi secolul al XIX-lea. Verbul *soí*, de pildă, este atestat cel mai devreme la 1800[12].

În ce priveşte crearea verbului *soí*, „a împerechea cu animale de rasă superioară pentru a da un soi mai bun; p. ext. a înnobila prin împerechere cu animale de soi mai bun”, putem presupune o influență venită dinspre neogreacă, care a împrumutat, la rândul ei, din turcă, substantivul *soy*. În limba greacă contemporană există două adjective derivate de la substantivul neutru *σόι*: *σοϊλής* şi *σοϊλίτικος* (sau *σοϊλίδικος*), care fac parte din registrul oral al limbii şi în legătură cu înregistrarea cărora dicționarele academice manifestă rețineri, preluând, probabil, această influență din dicționarele anterioare secolului al XX-lea, care excludeau turcismele în virtutea unei orientări puriste (katarevusiste), considerându-le străine limbii greceşti autentice. *Σοϊλής* şi *σοϊλίδικος* apar în DSMG[13] şi Τεγόπουλος-Φυτράκης[14], dar nu şi în Μπαμπινιώτης[15], Skarlatos şi Chantraine sau în dicționare bilingve anterioare secolului al XX-lea (Alexandre, Dehèque, DDRF, DGRA, Hamilton). Primul dintre cele două adjective, *σοϊλής*, are exact sensul pe care-l avea în limba română adjectivul *soios* în anii 1800. Cel de-al doilea, *σοϊλίδικος*, este termenul specializat căruia îi corespund în limba română locuțiunea adjectivală *de soi*, dar şi adjectivul *soít*, care are, parțial, acelaşi sens. Urmând paradigma semantică grecească, am putea presupune o derivare regresivă postverbală a verbului *soí*, din substantivul *soít*, a cărui creare ar fi avut la bază adjectivul **so(il)ít*, creat după etimonul grecesc *σοϊλίτικος*, cu asimilarea consoanei intervocalice *λ*.

[9] În P. Kitromilides, *Iosif Moesiodax. Repere ale gândirii balcanice din sec. al XVIII-lea*, trad. Lia Brad-Chisacof, Bucureşti, 2000, p. 236, citat în Lia Brad-Chisacof, *Româna în secolul fanariot*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Ştiință, 2012, p. 39.

[10] DSMG, Τεγόπουλος-Φυτράκης, Μπαμπινιώτης, *Λ.Ν.Ε.Γ.*, Μπαμπινιώτης, *Ε.Λ.*, Μπαμπινιώτη, *Λ.Σ.* – A., Skarlatos, Chantraine.

[11] Al. Graur, *Etimologii românești*, Bucureşti, Editura Academiei R.P.R., 1963, p. 92.

[12] Emil Suciu, *Influența turcă asupra limbii române*, vol. II: *Dicționarul cuvintelor românești de origine turcă*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2010, s.v. „soí”, p. 675.

[13] DSMG, s.v. „σοϊλής” şi „σοϊλίδικος”.

[14] Τεγόπουλος-Φυτράκης, s.v. „σοϊλής” şi „σοϊλίδικος”.

[15] *Λ.Ν.Ε.Γ.*, *Ε.Λ.*, *Λ.Σ.* – A.

BDD-A20033 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:53:41 UTC)

În ceea ce priveşte etimologia adjectivului *soios*, cu sensul actual („Acoperit, plin de murdărie, de pete etc.; jegos, mânjit, murdar, neîngrijit, nespălat, pătat, răpănos, slinos…”), DLR consideră acest adjectiv format prin sufixare de la substantivul *soi*[2], care are sensul de „slin”[16], şi a cărui etimologie este considerată nesigură, *soi*[2] fiind relaţionat cu substantivul *zoaie*[17].

O încercare de justificare a relaţionării lui *soi*[2] cu *zoi*, sugerată de DLR, poate fi găsită la Iulia Mărgărit, care socoteşte adjectivul *soios* „rezultatul unor modificări fonetice cu punctul de plecare *zoios* < *zoaie*, prin asimilare regresivă totală [z] – [s] > [s] – [s]”[18]. Relaţionarea celor două adjective are, de fapt, o vechime notabilă în lexicografia românească, fiind semnalată de SDLR: „soĭos (cp. cu *zoios*). Plin de soaie, slinos, zoios”[19]. SDLR oferă, în fond, o definiţie circulară, considerând că z*oios* vine „din soios, supt influenţa lui zoĭ”[20].

Relaţionarea lui *zoi* cu *zoală*, substantiv a cărui etimologie este indicată pentru prima dată de ŞDLR: „zoală f. pl. lături din zeamă, de săpun. [Rus. zola, cenuşă, leşie]”[21], este susţinută şi de DER: „zoálă, *zoále*, s. f. (Reg.) 1. Zoaie. 2. Trudă, osteneală; strădanie, frământare […] (din bg., rus. *zolá* = leşie)”[22].

SIGLE

Alexandre = C. Alexandre, *Dictionnaire grec – français*, Paris, Librairie Hachette, 1878.
Chantraine = P. Chantraine, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque. Histoire des mots*, Paris, Editions Klincksieck, 1977.
DA = *Dicţionarul Academiei*, Bucureşti, 1913–1949.
DDRF = Frédéric Damé, *Nouveau dictionnaire roumain – français*. [Vol. I–IV], Bucarest, Imprimérie de l'État, 1893–1895.
Dehèque = F.D. Dehèque, *Dictionnaire grec moderne – francais*, Paris, 1825.
DER = Al. Ciorănescu, *Dicţionarul etimologic al limbii române*, Bucureşti, Editura Saeculum I.O., 2002.
DEX = *Dicţionarul explicativ al limbii române*, Ediţia a II-a, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1996.
DGRA = *Dicţionar grec-român după alfabet*. Ediţie, introducere, studiu filologic şi glosar de Lia Brad Chisacof, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005.
DLR = *Dicţionarul limbii române*, serie nouă, VI-XI, Bucureşti, 1965–1986.
DSMG = *Λεξικό της κοινής νεοελληνικής (Dictionary of the Standard Modern Greek),* Θεσσαλονίκη, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, Ίδρυμα Μανόλη Τριανδαφυλλίδη, 2009.
Hamilton = Henry L. Hamilton, *A Lexicon of the Greek Language*, ed. a V-a, London, 1868.
ILRL = Al. Rosetti, B. Cazacu, Liviu Onu, *Istoria limbii române literare*, vol. I: *De la*

[16] DLR, s.v. „soi[2]”.
[17] DLR, s.v. „soi[2]”.
[18] Iulia Mărgărit, *Comentarii etimologice şi semantice. Note şi articole*, Bucureşti, Editura Academiei Române, [Etymologica 27], 2007, s.v. „soi”, p. 250.
[19] SDLR, s.v. „soi”.
[20] SDLR, s.v. „zoios”.
[21] ŞDLR, s.v. „soi”.
[22] DER, s.v. zoală.

BDD-A20033 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:53:41 UTC)

origini până la începutul secolului al XIX-lea, Ediția a doua revăzută și adăugită, Bucureşti, Editura Minerva, 1971.

Μπαμπινιώτης, *Λ.Ν.Ε.Γ.* = Γ. Μπαμπινιώτη, *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας*, ediția a II-a, Atena, 2002.

Μπαμπινιώτης, *Ε.Λ.* = Γ. Μπαμπινιώτη, Ετυμολογικό *λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας*, ediția a II-a, Atena, Κέντρο Λεξικολογίας Ε.Π.Ε, 2002.

Μπαμπινιώτη, *Λ.Σ*.– Α. = Γ. Μπαμπινιώτη, *Λεξικό συνωνύμων – αντωνύμων της νέας ελληνικής γλώσσας*, Atena, Κέντρο Λεξικολογίας Ε.Π.Ε, 2011.

SDLR = August Scriban, *Dicționaru limbii românești (Etimologii, înțelesuri, exemple, citațiuni, arhaizme, neologizme, provincializme)*, ediținea întâia, Iași, Institutul de Arte Grafice „Presa Bună", 1939.

Skarlatos = Σκαρλάτου Βυζαντίου, *Λεξικόν της ελληνικής γλώσσης*, Atena, 1895.

ŞDLR = Lazăr Şăineanu, *Dicționar universal al limbei române*, A şasea ediținue revăzută şi adăogită, Bucureşti, Editura „Scrisul Românesc", 1929 (ed. I 1896, ed. II 1908).

Τεγόπουλος-Φυτράκης = *Μείζον ελληνικό λεξικό*, Αθήνα, Τεγόπουλος – Φυτράκης, 1999.

TDRG = H. Tiktin, *Rumänisch – deutsches Wörterbuch*, vol. I-III, Ediția a treia, Bucureşti, 1903–1924.

LA GÉNÉALOGIE D'UNE FAMILLE LEXICALE *DE SOI* (DE TRÈS BONNE QUALITÉ)

(Résumé)

L'étude des occurrences du mot *soios* (qui dans la langue roumaine actuelle a un sens péjoratif) nous offre une agréable surprise. Vers la fin du XIXe siècle, cet adjectif comportait une signification qui n'a fait pas d'histoire, mais qui reste néanmoins une bonne illustration des possibilités créatrices de la langue, celle de „chose de très bonne qualité". A l'occasion de cette constatation, l'auteur s'est proposé d'examiner les dérives du substantif d'origine turque *soy*, et d'établir, en tant que possible, une généalogie de cette famille lexicale.

Cuvinte-cheie: asimilare regresivă, derivare regresivă postverbală, etimon, familie lexicală.

Mots-clés: assimilation régressive, dérivation régressive postverbale, étymon, famille lexicale.

Institutul de Lingvistică al Academiei Române
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti"
Bucureşti, Calea 13 Septembrie nr. 13
mihaela.sapovici@gmail.com

BDD-A20033 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:53:41 UTC)